

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-7229

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK**

ГОДИНА 1

VOLUME I

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF LAW**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF LAW**

За издавачот:
Проф. д-р Стеван Алексоски

Издавачки совет

Проф. д-р Саша Митрев
Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Борис Крстев
Проф. д-р Стеван Алексоски
Доц. д-р Љупчо Сотироски
М-р Ана Никодиновска

Редакциски одбор

Проф. д-р Стеван Алексоски
Доц. д-р Јован Ананиев
М-р Ана Никодиновска

Главен уредник

Проф. д-р Стеван Алексоски

Одговорен уредник

Доц. д-р Јован Ананиев

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „2-ри Август“ - Штип
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“-Штип
Правен факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Editorial board

Prof. Saša Mitrev, Ph.D
Prof. Blazo Boev, Ph.D.
Prof. Boris Krstev, Ph.D.
Prof. Stevan Aleksoski, Ph. D
Ass. Prof. Ljupčo Sotirovski, Ph. D
Ana Nikodinovska, M.A.

Editorial staff

Prof. Stevan Aleksoski, Ph. D
Ass. Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Ana Nikodinovska, M.A.

Managing editor

Prof. Stevan Aleksoski, Ph. D

Editor in chief

Ass. Prof. Jovan Ananiev, Ph. D

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)

Technical editor

Slave Dimitrov
Blagoj Mihov

Printing

„Vtori Avgust“ - Stip
Printing No 300

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Stip
Faculty of law
Krste Misirkov b.b.,
PO box 201, 2000 Stip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

ПРЕДГОВОР

м-р Ана НИКОДИНОВСКА БИО-БИБЛИОГРАФИЈА НА ПРОФ. Д-Р ВАНЧЕ СТОЈЧЕВ	9
д-р Стеван АЛЕКСОСКИ НИСКАТА РЕЗИЛИЕНТНОСТ И КРИМИНОГЕНИТЕ ОСОБИНИ НА ЛИЧНОСТА НА МАЛОЛЕТНИТЕ ДЕЛИКВЕНТИ ВО РМ	25
д-р Јован АНАНИЕВ УЛОГАТА НА ПАРТИСКОТО ЧЛЕНСТВО ВО ВНАТРЕПАРТИСКИТЕ АКТИВНОСТИ И ВО ИЗБОРНАТА КАМПАЊА	49
д-р Војо БЕЛОВСКИ НАЧЕЛО НА НЕДИСКРИМИНАЦИЈА - ЗАБРАНА НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА	63
д-р Тодор ВИТЛАРОВ УЛОГАТА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО НОВИОТ НАЦРТ НА ЗАКОНОТ ЗА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА	77
м-р Илија ГРУЕВСКИ СТРУКТУРАТА НА КАПИТАЛОТ КАКО ФАКТОР ВО ВРЕДНУВАЊЕТО НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА И ИНВЕСТИЦИОНИТЕ ВЛОЖУВАЊА	87
м-р Олга ЃУРКОВА КАЗНЕНО-ПРАВНА УРЕДЕНОСТ НА ПРОИЗВОДСТВО И ДИСТРИБУИРАЊЕ НА ДЕТСКА ПОРНОГРАФИЈА ПРЕКУ МАС - МЕДИУМИТЕ (СВЕТСКО И МАКЕДОНСКО ИСКУСТВО)	107
м-р Андон МАЈХОШЕВ БЕЗБЕДНОСТА И ЗДРАВЈЕТО НА РАБОТНИЦИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	129
м-р Наташа МАКСИМОВА, м-р Влатко Т. ЈОВАНОВСКИ, м-р Лимонка ЛАЗАРОВА КОМПЈУТЕРСКА И МРЕЖНА БЕЗБЕДНОСТ НА СИСТЕМИ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ДОКУМЕНТИ	147
д-р Елизабета МИТРЕВА, м-р Весна ПРОДАНОВСКА ПРОЕКТИРАЊЕ И ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ НА TQM СИСТЕМОТ ПРЕКУ ТИМСКАТА РАБОТА	155

м-р Кристина МИШЕВА ДРУШТВО ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ОТВОРЕНИ ИНВЕСТИЦИСКИ ФОНДОВИ.....	169
м-р Горан НАЦИЌ ПРЕДМЕТОТ НА ПРИМЕНА НА РЕГУЛАТИВАТА БР. 44/01.....	183
м-р Ана НИКОДИНОВСКА ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НАРОДИТЕ И ПРАВОТО НА СЕЦЕСИЈА КАКО ПОСЛЕДНА ИНСТАНЦА ОД ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ	197
д-р Владо ПОПОВСКИ ТАНЗИМАТСКИТЕ РЕФОРМИ И СТАТУСОТ НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД ВО ТУРСКАТА ИМПЕРИЈА ВО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX И ВО ПОЧЕТОКОТ НА XX ВЕК	213
Марија РАДЕВСКА ОБЛИГАЦИОНИ ОДНОСИ НАСТАНАТИ СО ПРИЧИНУВАЊЕ ШТЕТА ВО МАКЕДОНСКОТО ПРАВО	229
м-р Страшко СТОЈАНОВСКИ НАЦИИТЕ И НАЦИОНАЛИЗМОТ НА БАЛКАНОТ.....	249
Анета СТОЈАНОВСКА ПРОЦЕСОТ И МЕТОДИТЕ НА ПРИЗНАВАЊЕ НА ДРЖАВИ.....	265
м-р Борка ТУШЕВСКА АКРЕДИТИВОТ КАКО СРЕДСТВО ЗА ПЛАЌАЊЕ ВО МЕГУНАРОДНИОТ ПРОМЕТ.....	275

ПРЕДГОВОР

Правниот факултет во Кочани, кој е основан на 27 март 2007 година како дел од поширокото семејство во рамките на Универзитетот „Гоце Делчев“, ја одбележа третата година од своето постоење. Почетоците на оваа високообразовна институција се карактеризираа со слаба кадровска и просторна екипираност, но беа поткрепени со силен елан и ентузијазам, и со уште поголема желба да се твори и да се придонесе во унапредувањето на високообразовните процеси во Република Македонија. Сето ова е во чекор со евроинтегративните процеси на постојана примена на европските методи и стандарди во научно-образовниот процес и на безрезервно залагање за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Ние сметаме дека вечната движечка сила на науката и образованието е когнитивниот момент на осознавање на највозвишените *вредности* на човековото битие - знаењето, умењето, вистината и честа - без кои не може да се замисли ни едно современо општество.

Во тие рамки, ова прво издание на Годишниот зборник на Правниот факултет претставува заокружување на првата етапа од целите што си ги поставивме во почетокот и што продолжуваме да ги остваруваме преку: образување на стручно-научни кадри од областа на правото, јавната администрација, европското право и новинарството на прв и втор циклус на студии; спроведување во континуитет на европскиот модел на едукација, на европските стандарди и трендови во вкупниот образовен процес; промовирање на научноистражувачки проекти, со цел да се негува и унапреди научната и развојната мисла и да се овозможи нивна практична примена во секојдневниот живот.

Ad perpetuam rei memoriam, ни претставува особена чест да го споменеме и големецот – еден од основачите и творците на Правниот факултет, без кого Факултетот немаше да биде она што е сега, и кому, впрочем, му го посветуваме овој Зборник - професорот д-р Ванче Стојчев.

Штип, декември 2009 година

Проф. д-р Стеван Алексоски, декан

Проф. д-р ВАНЧЕ СТОЈЧЕВ
(15.2.1951 г., Црвулево – 30.9.2009 г., Скопје)

ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НАРОДИТЕ И ПРАВОТО НА СЕЦЕСИЈА КАКО ПОСЛЕДНА ИНСТАНЦА ОД ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ

Апстракт: Традиционалното меѓународно право, поткрепено од праксата на Друштвото на народите, не остави без сомнение никаков простор за одобрување и/или нормирање на правото на сецесија. Современото меѓународно право, врз основа на историските збиднувања и тенденции, како и на праксата на Организацијата на обединетите нации, му дава на правото на сецесија сè поголем простор. Правото на сецесија доби своја тежина со нормирање на принципот на самоопределување на народите сè до неговата потесна интерпретација како крајна нужда на истиот принцип. Оттука, феноменот отцепување се конфигурира како финална норма односно како последна инстанца на правото на самоопределување. Афирмирајќи се на тој начин, правото на сецесија, всушност, се стекна со една серија на гаранции кои произлегуваат од меѓународниот режим за признавање на нови субјекти во меѓународното право и се здоби со правото да биде третиран во рамките на меѓународната заедница.

Клучни зборови: *меѓународно јавно право, самоопределување, сецесија, сецесија како последна инстанца од правото на самоопределување, малцинства, сериозни повреди на човековите права, принципот на територијален интегритет, принципот на uti possidetis juris и забрана за мешање во внатрешните работи на други држави.*

THE RIGHT OF SELF-DETERMINATION OF PEOPLES AND THE RIGHT OF SECESSION AS A LAST RESORT OF THE RIGHT OF SELF-DETERMINATION

Abstract: The Traditional international public law, asserted by the praxis of the League of Nations, without any doubt didn't leave any gap towards granting and/or regulating the right of secession. The Contemporary international law, in base of historcal tendencies and events as well as the praxis of the Organization of the United Nations, gives the right of secession a bigger space for normative regulation. The right of secession gained its normative weight by means of the principle of self-determination of peoples until its restrictive interpretation as a ultima ratio of the same principle. Thus, the phenomena of secession was configured as a final norm - that is to say a last resort of the right of self-determination. Asserted in that way, the right of secession acquired a series of guarantees which originate from the international law and also acquired the right of treatment within the International Community.

Key words: *international public law, self-determination, secession, last resort of the right of self-detrmination or remedial sessesion, minorities, gross violations, territorial integrity, principle of uti possidetis juris and domestic jurisdiction.*

Вовед

Сецесионистичките феномени коишто се раширија во последната деценија од минатиот век го актуализира прашањето за сецесија и нејзините форми на реализација. Дисолуцијата на мултинационалните држави, како СССР, СФР Југославија и Чехословачка, го истакна проблемот за постоење на правото на отцепување како евентуална форма на реализација на правото на внатрешно самоопределување во меѓународни рамки.

Всушност, постколонијалните искуства не оставија никаков сомнеж околу непостоењето на тоа право, односно околу невозможноста да се конфигурира како израз на принципот на самоопределување.¹ Но, во светлина на блиските настани, начинот на толкување се пренасочи т.е. сецесијата се конфигурира како *extrema ratio* на правото на народите на самоопределување (*remedial secession*).² Тоа значи дека може да се повика

1) Lorenzo Sanna, Aspetti evolutivi del principio di autodeterminazione dei popoli, Facolta' di giurisprudenza – Università degli studi di Cagliari, Cagliari, A.A. 2005 -2006, стр. 165 – 174.

2) Видете во Marcelo G. Kohen, Secession, International Law Perspectives, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, стр. 175-181; Valentina Grado, Guerre civili e stati terzi, CEDAM,

на сецесија ако се верификуваат **сериозни повреди на внатрешниот аспект на правото на самоопределување со што би се легитимирало практикувањето на истото во својот надворешен аспект**. Во овие случаи правото на надворешно самоопределување се однесува како санкциско право и започнува да важи кога ќе биде повреден основниот принцип на забрана за дискриминација. За да се постигне истиот ефект, постои уште една хипотеза, а тоа е **извршување на сериозни повреди на човековите права (*gross violations*) врз групата што го поставува сепаратистичкото барање**.³ Во двата случаја, штом ќе стане недостапно внатрешното самоопределување на едно малцинство, тогаш ќе може меѓусебно да се поврзат внатрешниот и надворешниот аспект на самиот принцип, при што самото малцинство би можело да поведе легитимно барање за сецесија.

Развој на правото на самоопределување на народите Друштвото на народите

Принципот на самоопределување на народите во дваесеттите години од минатиот век прерасна во еден од камен темелниците врз коишто се потпираше новата мапа на меѓународните односи, елаборирана од страна на американскиот претседател Вудро Вилсон.⁴ Самоопределувањето во епохата што следува по Првата светска војна беше принцип сè уште без нормативна вредност, што се должеше на неговата маргинална улога во склучувањето на мировните договори во рамките на Друштвото на народите⁵ и на неговото намерно испуштање во Повелбата на Друштвото на народите, која пак од друга страна го вклучи принципот на територијален интегритет во членот 10.⁶

Padova, 1998, стр. 288-301; Antonello Tancredi, „Secessione e diritto internazionale“, *Rivista di diritto internazionale*, vol. 81, 1998, стр. 673-768; Allan Buchanan, *Justice, Legitimacy and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2004, стр. 331 – 400.

3) *Idem*

4) Истиот принцип предвидуваше промени, но тоа беа промени кои немаа никаква намера да го соборат постоечкото уредување. Вилсон, всушност, ја исчисти својата концепција за принципот од каков било сецесионистички аспект, лимитирајќи го на постулатот на либералната демократија. Самоопределувањето беше видено како правило за мутација и како такво спротивно на принципот на територијалниот интегритет, кој пак претставува гаранција за приматот на државата врз правото на народите.

5) Владимир Ортаковски, *Малцинствата на Балканот*, 2-ри Август С – Штип, Скопје, 1998, стр. 116-118.

6) „The Members of the League undertake to respect and preserve as against external aggression

Политичкиот карактер на принципот беше потврден во однос на контроверзијата за Аландските Острови.⁷ Всушност, двете правни комисији (задолжени од Советот на Друштвото на народите) ја отфрлија можноста за третирање на самоопределувањето како вистинска норма во позитивното право и, меѓу другото, тие ја отфрлија идејата за постоење на правото на отцепување на поединечни национални групи од составот на своите држави, од моментот кога тоа право беше од ексклузивна атрибуција на државниот суверенитет.⁸ Всушност, не само што принципот на самоопределување - имајќи политички карактер - не беше во можност да легитимира никакво право на сецесија, туку и самата сецесија беше прашање лишено од меѓународно значење. Отцепувањето се однесуваше ексклузивно на *domestic jurisdiction* на државите, односно на онаа сфера на прашања заштитени од каква било надворешна интервенција врз основа на принципот на немешање во внатрешните работи. Во однос на тоа, признавањето на правото на отцепување на малцинствата би значело уништување на поредокот и на стабилноста внатре во државите, што од друга страна би можело да се поистовети со ширењето на анархија во меѓународната заедница. Со други зборови, самоопределувањето беше вреднувано како мотор на потенцијални нестабилности.

Организацијата на Обединети нации

Грижете што настанаа околу можноста за легитимација на правото на сецесија исчезнаа со прифаќањето на *Повелбата на Обединетите нации*, со деколонизацијата и со иницијативите преземени од ООН во прилог на деколонизацијата. Овие настани придонесоа за дефинирање на еден прв нормативен нуклеус на принципот на самоопределување, добро вметнат и респективен во однос на фундаментите на меѓународното право.

Општо познато е дека *Повелбата на Обединетите нации* претставува прв мултилатерален договор кој во одредени делови го спомнува принципот на самоопределување (член 1, став 2 и член 55).⁹

the territorial integrity and existing political independence of all Members of the League. In case of any such aggression or in case of any threat or danger of such aggression the Council shall advise upon the means by which this obligation shall be fulfilled.“

7) Marcelo G. Kohen, *Secession, International Law Perspectives*, op. cit., стр. 215-216.

8) Ibidem

9) Член 1, став 2 „To develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and to take other appropriate measures to strengthen universal peace“и член 55 „With a view to the creation of conditions of stability and well-being which are necessary for peaceful and friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, the United Nations

Овој принцип се поставува во рамките на *Повелбата на ООН* единствено како принцип на самоопределување на народите не имплицирајќи право на сецесија и меѓу другото се интерпретира во функција на другите одредби од *Повелбата* (пред сè во функција на нормата за почитување на мирот, но и онаа за заштита на територијалниот интегритет и суверенитет на државите).¹⁰

Еден важен акт којшто даде голем придонес за да се афирмира горенаведениот принцип беше *Декларацијата за независност на колонијалните земји и народи*, усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации на 14 декември 1960 година. Во *Декларацијата* се отфрли идејата за покровителство на териториите кои дотогаш се сметаа за неспособни за самостојно владеење и се постави целта за постигнување на нивна независност, при што принципот на самоопределување беше повикан да ја одигра улогата на правна основа на процесот на деколонизација во рамките на принципот на територијален интегритет на државите.

Всушност, решението за доделување на независност на колонизираниите земји се потпираше врз две претпоставки: првата, врз основа на која статусот на колонизирани територии им се призна како одделен и различен од оној на земјата колонизатор и, втората, врз основа на која принципот на самоопределување - наведен во процесот на деколонизација - се изврши во рамките на принципот *uti possidetis juris*,¹¹ со што новонезависните држави се обврзаа да ги наследат старите граници од колонијалните сили. Сето тоа се оствари без да се загрози принципот на заштита на територијалниот интегритет на државите.¹² Врз основа на досега наведеното, целиот процес на деколонизација беше конфигуриран како едноставно возобновување на бесправно одземениот суверенитет на народите од страна на колонијалните сили, што со други зборови не имплицираше сецесија на народите од државата – администратор, при што принципот на самоопределување на народите со своите основни правила успешно и на компатибилен начин се поврза во меѓународното право. Ниту еден сецесионистички настан не доби сила ниту можност за оправдување¹³ и врз основа на тоа принципот

shall promote:...”

10) Член 2, став 4 и 7 од Повелбата на Обединетите нации.

11) “*uti possidetis, ita possideatis* – as you have possessed, you shall continue to possess”, видете во Marcelo G. Kohen, *Secession, International Law Perspectives*, op. cit, стр. 191.

12) Генерално собрание, резолуција 1514 (XV) од 14 декември 1960 г., член 6: „Any attempt aimed at the partial or total disruption of the national unity and the territorial integrity of a country is incompatible with the purposes and principles of the Charter of the United Nations.”

13) Бијаффа од Нигерија, видете во Lorenzo Sanna, *Aspetti evolutivi del principio di autode-*

на територијален интегритет не резултираше намален во однос на својата содржина и апликативна сфера.

Но, иако незавршен, процесот на деколонизација предизвика ширење на сецесионистички појави во новоформираните држави т.н. барања од втора генерација.¹⁴ Овие барања беа директна последица на примената на принципот на *uti possidetis juris* при создавањето на државите, кој – иако служеше како правна основа на процесот на деколонизација, од друга страна - придонесе многу етнички групи да останат поданици на суверенитет чијашто валидност не ја признаваа.

Првичен и делумно статичен одговор на поставените барања дадоа и потврдија двата пакта за човекови права од 1966 год. усвоени од Генералното собрание на Обединетите нации. Иако со член 1, кој е заеднички за двата пакта, се усвои дефинитивно универзалниот поим на самоопределување, се призна правото на самоопределување на сите народи и се констатира дека истото се изразува преку правото на народот слободно да го избере сопствениот политички статус, со член 27 од *Пактот за граѓанските и политичките права* се призна само правото - етничките, верските и јазичните малцинства да уживаат, изразуваат и да ја негуваат сопствената култура и религија и да го користат сопствениот јазик без притоа да се признае правото на самоопределување на истите, ниту пак правото на нивно отцепување. Тоа значи дека експлицитно се направи разлика меѓу правата на народите (меѓу кои и правото на самоопределување) и правата на малцинствата.

Конечниот одговор на поставените прашања беше понуден со донесувањето на *Декларацијата за принципите на меѓународното право што се однесуваат на пријателски односи и соработка меѓу државите*, усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации на 24 октомври 1970 год.

Декларацијата нудеше покомплетна и веродостојна реконструкција на нормативниот принцип на самоопределување (отворен за - покрај класичните примери на субмисија под странска власт - внатрешната хипотеза на дискриминирани групи врз основа на расистичка или верска база при пристапување во процесот на политичко одлучување).¹⁵ Делот

terminazione dei popoli, op. cit., стр. 165 – 174.

14) Lorenzo Sanna, Aspetti evolutivi del principio di autodeterminazione dei popoli, op. cit., стр. 164-179.

15) Генерално собрание, Резолуција 2625 (XXV) од октомври 1970 г.: „... The establishment of a sovereign and independent State, the free association or integration with an independent State or the emergence into any other political status freely determined by a people constitute

од *Декларацијата* што е од посебен интерес е т.н. заштитна клаузула¹⁶. Нејзината важност се состои во тоа што за прв пат во рамките на ООН се признава теориска можност за легитимна сецесија. Клаузулата започнува со повикување на заштитата на територијалниот интегритет на државите, но истовремено условувајќи го истиот во однос на почитта и примената на принципот на самоопределување изразен преку репрезентативна власт од целата популација без оглед на расата, верата или бојата на кожата. Ова подразбира дека, доколку одредена држава не го почитува горенаведениот принцип на внатрешно самоопределување (пример: изоставува одредена малцинска група од процесот на одлучување), тогаш тоа дејствие се здобива со таков степен на противправност, кој, според *Декларацијата*, ќе претставува основа за тоа дискриминираната група да постави легално барање за сецесија, коешто во случајов ќе преовлада над принципот на територијален интегритет - заштитник на државата и државните граници.

Меѓу споменатите документи треба да се наведе и *Декларацијата од Виена за човековите права* од 1993 год., усвоена во рамките на Светската конференција на Обединетите нации за човекови права. Овој меѓународен документ истоветно со претходната *Декларација* за пријателски односи му даваше примат на заштитата на принципот на територијален интегритет само на оние влади коишто во својот состав ја отсликуваат целата популација од својата територија без никаква дистинкција врз основа на раса, вера или боја на кожата.¹⁷

Конференцијата за европска безбедност и соработка

Во врска со контроверзниот однос меѓу сецесијата и самоопределувањето се занимаваше и Конференцијата за европска безбедност и соработка (сега преименувана во Организација за безбедност и соработка на Европа).

Како што е познато, Актот усвоен на Конференцијата во Хелсинки од 1975 година содржи *Декларација за принципите за уредување на односите меѓу државите учеснички*, која иако не предвидуваше никаков правосилен ефект, имаше за цел да посочи кои беа правилата на заеднички

modes of implementing the right of self-determination by that people...”

16) Idem: „...Nothing in the foregoing paragraphs shall be construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States conducting themselves in compliance with the principle of equal rights and self-determination of peoples as described above and thus possessed of a government representing the whole people belonging to the territory without distinction as to race, creed or colour...”

17) Член 2, став 3 од Декларацијата.

живот прифатени од државите од двата блока во име на заедничката безбедност. Осмиот принцип од *Хелсиншкиот завршен документ* содржи широка дефиниција за самоопределувањето што ќе рече дека сите народи имаат секогаш право да си го определат сопствениот внатрешно-надворешен политички статус. Но, базирајќи се на општите клаузули, односно толкувајќи го принципот во светлина на другите одредби од *Декларацијата*, всушност одредбата за самоопределување е претходена од обврската за почитување на неповредливоста на границите (принцип III) и за неповредување на територијалниот интегритет на државите (принцип IV), понатаму обврската за почитување на принципот на немешање во внатрешните работи (принцип VI) како и искажаната обврска за почитување на човековите права (принцип VII).

Понатаму, со документите од Виена (1989) и од Париз (1990) дополнително се разјаснуваат овие толкувања. Она што се однесува за документот од Виена, четвртиот принцип од *Декларацијата* (посветен на самоопределувањето) го реформулира осмиот принцип од *Хелсиншкиот финален документ* во генерален контекст и чијшто петти принцип му придава поголема обврска на територијалниот интегритет на државите. Всушност, последователните документи на *Хелсиншкиот документ* ја ублажуваат ширината на првобитниот осми принцип, засилувајќи го почитувањето на територијалниот интегритет.

Од досега наведеното, единствен прецизен податок е дека државите континуирано, но не ексклузивно се стремат, да ја признаат предноста на принципот на територијален интегритет (којшто влегува во најшироката содржина на државниот суверенитет) пред принципот на самоопределување, особено доколку последниот е поткрепен со сецесионистичка содржина. Но, сепак, современото меѓународно право и различните тенденции воспоставени во различните периоди наведуваат да се помисли спротивното.

Сецесијата во меѓународното право

Сецесијата настанува кога едно востаничко движење има за цел да создаде нова држава во рамките на една државна територија. Новосоздадената творба, според меѓународното право, не е ниту забранета ниту одобрена, туку едноставно се чека на крајниот исход од тој процес.¹⁸

Следствено на тоа се утврдува дека сецесијата генерално се третира како фактички процес, односно, доколку во една држава се наметне

18) Antonello Tancredi, „Secessione e diritto internazionale“, *Rivista di diritto internazionale*, op. cit., стр. 172.

процесот на сецесија, сè додека процесот *de facto* не произведе појава на нова држава, целото прашање гледано од суштински аспект го задржува внатрешниот карактер. Со други зборови, доколку државата на која ѝ се заканува сецесионистичкото движење успее да ја зачува контролата врз сепаратистичката заедница, тогаш сите држави се должни да го почитуваат принципот на територијален суверенитет, односно да го третираат прашањето како *domestic jurisdiction* на државата. Оттука, меѓународното право и меѓународната заедница немаат никаков интерес (меѓународно значаен за заштита) да се спротивстават односно да го фаворизираат тој внатрешен и пред правен процес.

Но, со тоа, овој суштински профил не ги исцрпува сите можни интеракции меѓу сецесијата и меѓународното право. Всушност, иако меѓународното право не се интересира за суштината на прашањето, тоа пројавува интерес за развитокот што ќе го следи тој започнат процес, односно се интересира за начините и процедурите кои треба да бидат во согласност со неговите специфични норми и правила. Од една страна, како што веќе споменаваме, сецесијата претставува феномен кој во својата суштина е пред правен и внатрешен на една држава, и како таков не е важен за меѓународното право; но, од друга страна пак, во својот динамичен развој тој претставува потенцијален процес кој би можел и би бил способен да се судри со одредени норми од меѓународното право, чие почитување влегува во категоријата на колективните интереси.¹⁹

Таквата двојна природа²⁰ на овој феномен предизвикува заземање на различни ставови од страна на меѓународната заедница. Имено, меѓународната заедница може да заземе став на почитување на обврската за немешање во внатрешните работи (во случај кога државата ја поседува контролата над територијата и населението) или пак да заземе став којшто ќе ја штити потребата од интервенција за заштита на вредностите и добрата гарантирани со меѓународното право (во случај кога истите ќе бидат доведени во прашање или повредени). Сето ова наведува на заклучокот дека во однос на сецесијата, меѓународното право поточно меѓународната заедница не остануваат само обични набљудувачи, туку стануваат заинтересирани кога сецесијата се претвора во нов субјект.

19) Одржување на меѓународниот мир и безбедност, заштитата на фундаменталните човекови слободи и права, искористување на природните ресурси и сл.

20) Marcelo Cohen, *Secession, International Law Perspectives*, op. cit., стр. 171 – 208; Antonello Tancredi, „*Secessione e diritto internazionale*“, *Rivista di diritto internazionale*, op. cit., стр. 673-768.

Правото на сецесија како последна инстанца на правото на самоопределување

Разгледувајќи ги различните начини на толкување, споменавме дека правото на самоопределување зазема различен правец во меѓународното право. Имено, додека традиционалното меѓународно право ја третира сецесијата како внатрешна работа на државите,²¹ современото меѓународно право во исклучителни случаи ја конфигурира сецесијата како *последна инстанца или крајно решение* на правото на народите на самоопределување. Со други зборови, една одредена група/заедница/малцинство би можела да се повика на сецесија во два случаи: **првиот, доколку се верификуваат сериозни повреди на внатрешниот аспект на правото на самоопределување, со што би се легитимирало практикувањето на истото во својот надворешен аспект и, вториот, доколку се верификуваат сериозни повреди на човековите права (*gross violations*) за сметка на групата којашто го поставува сепаратистичкото барање.** И во двата случаја, штом правото на внатрешно самоопределување ќе стане достапно, тогаш се поврзуваат меѓу себе внатрешниот и надворешниот аспект на принципот, при што малцинството може да покрене легитимно барање за сецесија.

Поддржувачите на првата хипотеза за сецесионистичкото самоопределување тврдат дека групата на којашто ѝ е повредено правото на внатрешно самоопределување, токму заради таа повреда, созрева и го преобликува во право на надворешно самоопределување. Сето ова е остварливо доколку меѓународното право им го признае на групата/заедницата/малцинството правото на внатрешно самоопределување и доколку истото се негира до степен што ќе оневозможи негово понатамошно остварување внатре во државата, односно тогаш тоа еволуира во право на надворешно самоопределување.²²

Додека, пак, поддржувачите на втората хипотеза тврдат дека во апсолутно исклучителни случаи може да се изостави приматот на

21) Valentina Grado, *Guerre civili e terzi stati*, op. cit., стр. 3 – 61.

22) Правото на самоопределување содржи обврска за резултат, што подразбира од една страна целосна и константна комуникација меѓу народните аспирации и државата, но, од друга страна, тоа не подразбира дека владата на власт е обврзана да усвои и да применува специфични политички форми. Облиците во коишто може да се реализира внатрешното самоопределување се многубројни – особено за мултиетничките држави – и се движат од политичка структура од федерален тип па сè до концесија на најразлични форми на административно-политичка автономија. Видете исто во Valentina Grado, *Guerre civili e terzi stati*, CEDAM, Padova, 1998.

територијалниот интегритет, со цел да се заштитат правата на различните етнички групи, т.е. во моментот кога истите ќе бидат подложени на толку сериозни повреди, при што не останува друга можност за репарација освен остварување на сецесија од државата одговорна за тие повреди.²³ Таквата конфигурација претставува еден вид на баланс меѓу спротивставените институти во меѓународното право, односно баланс меѓу државните прерогативи од една страна и меѓународните бенефиции признаени на етничките групи од друга страна.

Врз основа на овие сецесионистички хипотези и на нивните нормативни фундаменти во самоопределувањето се смета дека сите групи, заедници и малцинства имаат право на внатрешно самоопределување, при што доколку се извршат тешки повреди на истото, тоа право нема повеќе да биде извршно во рамките на државата (услов којшто се приближува на некој начин до истрошување на внатрешните правни лекови), односно тоа право ќе еволуира во право на надворешно самоопределување, кое понатаму може непосредно да се изврши само преку сецесија, така што во овој случај сецесијата се конфигурира како предмет на еден вид на финална норма (*remedial secession*)²⁴ со која, всушност, се заокружува системот на заштита на малцинските права.

Правни последици кои настануваат како резултат од повредата на правото на внатрешно самоопределување

Во современото меѓународно јавно право

Процесот на самоопределување на еден народ претставува феномен којшто се однесува директно на меѓународното право. Тој ја вклучува материјата за одржување на мирот, поврзана со самоопределувањето уште од времето на *Повелбата на Обединетите нации*, како и апликацијата на нормата којашто им поставува на државите обврски *erga omnes* – за чија активација може да се повика целата меѓународна заедница. Токму заради овој негов меѓународен карактер, принципот се протега надвор од границите на внатрешната надлежност, односно тој не влегува во *domestic jurisdiction* на една држава.

23) Пример: отцепувањето на Бангладеш од Источен Пакистан во 1971 година, видете во Allan Buchanan: *Justice, Legitimacy and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

24) Antonello Tancredi: „Secessione e diritto internazionale“, *Rivista di diritto internazionale*, op. cit., стр. 653.

Оттука, врз основа на горенаведените хипотези поддражани од меѓународното современо право, доколку овој принцип биде повреден од страна на засегнатата држава, тогаш почнуваат да важат една серија на гаранции предвидени од меѓународното право, кои одат во прилог на засегнатото малцинство/група/заедница. Како прва и основна гаранција е онаа која, пред сè, се однесува на другите држави од меѓународната заедница, имено ослободување од обврската за забрана за мешање во внатрешните работи. Следствено на тоа, државите - и пред меѓународната заедница – можат да го покренат прашањето за самоопределување на еден народ потчинет под туѓ суверенитет или пак директно да разговараат за тоа со засегнатата држава. Во овие рамки, тие се слободни да овозможат финансиска, хуманитарна, политичка, па дури и индиректна воена помош на движењата за национално ослободување коишто се борат за самоопределување и можат предвремено да го признаат меѓународниот субјективитет на националното движење кое се бори за самоопределување. И, на крајот, паралелно со веќе споменатите гаранции, меѓународното право ѝ наложува конкретни обврски на засегнатата држава, меѓу кои забраната за употреба на сила со цел да го притисне легитимното барање за самоопределување, како и забрана за користење на помош понудена од страна на трети држави за репримирање на барањето.

Во традиционалното меѓународно јавно право

Во однос на традиционалното меѓународно право и неговиот третман на правото на самоопределување се утврдува дека ниту една од гореспоменатите гаранции не важи за случаите на сецесија. Односно, продолжува да важи обврската за немешање во внатрешните работи на другите земји (барем во однос на суштината на конфликтот), што значи дека остануваат забранети сите оние однесувања (вклучувајќи го и предвременото признавање) коишто важат во случај на остварување на правото на самоопределување. Посебно, станува нелегална секој форма на поддршка понудена на сецесионистичкото движење од страна на трети држави. Државата во овој случај може да го искористи својот апарат за насилна принуда, со цел повторно да го воспостави внатрешниот разнишан или соборен поредок. Но, движејќи се долж континуумот, таа сепак треба да застане пред лимитот на *gross violations* и извршување на меѓународни кривични злосторства. И не се отфрла можноста на државата да користи помош (барем индиректна) од страна на други држави, со цел да ја поврати контролата врз територијата (бидејќи се однесува на реестаблирање на внатрешниот поредок, а не на меѓународен судир).

ЗАКЛУЧОК

Резимирајќи го досега наведеното, би можеле да заклучиме дека принципите на територијален интегритет и на самоопределување на народите, претставени во својата двојна нормативна содржина, имаат различни апликативни дејствија во меѓународното јавно право, во зависност од периодот. Имајќи го предвид правецот што го заземаат меѓународните односи во современиот свет, како и зголемената грижа за угнетуваните и обесправените народи/малцинства/групи/заедници што ја искажуваат државите-членки на меѓународната заедница – барем *de jure* – можеме да извлечеме заклучок дека, во сегашниот момент, главна тенденција на меѓународното јавно право е постепено лабилно афирмирање на правото на сецесија како последна инстанца од правото на самоопределување на народите. Остварувањето на тоа право се заснова главно на следниве две оски: првата, повреда на правото на внатрешно самоопределување и, втората, сериозни повреди на човековите права.

Според тоа, можеме да кажеме, *tout court*, дека и покрај фактот што сецесионистичкиот процес во својата суштина не ужива никаква меѓународна поддршка, сепак, во одредени случаи тој може да се интернационализира и да го привлече вниманието на меѓународната заедница и меѓународното јавно право.

Литература На латиница

- BUCHANAN, Allan: *Justice, Legitimacy and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- CASSESE, Antonio: *I diritti umani nel mondo contemporaneo*, Editori Laterza, Bari, 1994.
- CONFORTI, Benedetto: *Diritto internazionale*, Editoriale Scientifica, Napoli, 2008.
- CONFORTI, Benedetto: *Le Nazioni Unite*, CEDAM, Padova, 2005.
- GRADO, Valentina: *Guerre civili e terzi stati*, CEDAM, Padova, 1998.
- KOHEN, Marcelo G.: *Secession, International Law Perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- NIKODINOVSKA, Ana: *Il conflitto macedone nel diritto internazionale*, Università degli studi di Napoli, Napoli, 2005. (необјавен дипломски труд)
- PICCIOLI, Ilaria: *Nazionalismo e autodeterminazione. Il caso basco nel contesto europeo*, Luiss Guido Carli - Libera Università Internazionale degli Studi Sociali, Roma, A.A. 2002 – 2003, стр. 101 – 120 (дипломски

- труд)<http://files.studiperlapace.it/spp_zfiles/docs/20050220071027.pdf> консултирано на 05.11.2009
- SANNA, Lorenzo: *Aspetti evolutivi del principio di autodeterminazione dei popoli*, Facolta' di giurisprudenza - Universita' degli studi di Cagliari, Cagliari, A.A. 2005 - 2006. (дипломски труд) <http://files.studiperlapace.it/spp_zfiles/docs/20080308112302.pdf> консултирано на 10.09.2009
- TANCREDI, Antonello: „*Secessione e diritto internazionale*“, *Rivista di diritto internazionale*, vol. 81, 1998, стр. 673-768;

На кирилица:

- АНДРЕЕВСКА, Елена: „*Малцинските права и принципот на самоопределување*“, *Прилози (XXX 1 -2)*, МАНУ, Скопје, 1999, стр. 107 – 129.
- ОРТАКОВСКИ, Владимир: *Меѓународна положба на малцинствата*, Мисла, Скопје, 1996.
- ОРТАКОВСКИ, Владимир: *Малцинствата на Балканот*, 2-ри Август С – Штип, Скопје, 1998.
- ФРЧКОСКИ, Данаилов Љубомир: *Меѓународно право за правата на човекот*, Магор, Скопје, 2005.
- ФРЧКОСКИ, Љ. Д., ТУПУРКОВСКИ. В., ОРТАКОВСКИ: *Меѓународно јавно право*, Табернакул, Скопје, 1995.

Референти документи:

- *Повелба на Друштвото на народите од 10 јануари 1920*
- *Повелба на Организацијата на Обединетите нации од 24 октомври 1945*
- *Универзална декларација за човекови права од 1948*
- *Декларација за независност на колонијалните земји и народи од 1960*
- *Меѓународен пакт за граѓански и политички права на човекот од 1966*
- *Меѓународен пакт за економски и социјални права на човекот од 1966*
- *Декларација за принципите на меѓународното право што се однесуваат на пријателски односи и соработка помеѓу државите од 1970*
- *Хелсиншки завршен документ од 1975*
- *Заавршен документ на Виена од 1989 - КЕБС*
- *Повелба од Париз од 1990 - КЕБС*
- *Декларација на Виена за човековите права од 1993*

Филмографија:

Проф. д-р Ванче Стојчев: „Букурешкиот договор“, Телевизија
„Наша ТВ“ во емисија „Јади бурек“, 8 мај 2009 г.